

**SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENCİLERİNDEN BEKLEDİKLERİ
SORUMLULUKLAR VE SORUMLULUK KAZANDIRMADA
KULLANDIKLARI YÖNTEMLER**

Yrd. Doç. Dr. Filiz YURTAL
Çukurova Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü
Sınıf Öğretmenliği A.B.D.
fyurtal@cu.edu.tr

Arş. Gör. Alper YONTAR
Çukurova Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü
Sınıf Öğretmenliği A.B.D.
ayontar@cu.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin, öğrencilerinden bekledikleri sorumluluklar ve sorumluluk kazandırmada kullandıkları yöntemlere ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırmaya 31 sınıf öğretmeni dahil edilmiştir. Öğretmenlerin görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler nitel analize uygun olarak kodlara dönüştürülmüş ve ilişkili kodlar bir araya getirilip üç grup ve bu gruplarla ilişkili temalar oluşturulmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre; öğretmenlerin öğrencilerden bekledikleri sorumluluklar kapsamında öğretmenler en çok; bireysel çalışmaları, ödev-proje ve grup çalışmalarını yerine getirme; nöbet, başkanlık, kulüp çalışmaları vs öğretmenin verdiği görevleri yerine getirme; derste derse odaklanma; araç-gereci düzenli olarak eksiksiz getirme ve koruma; derse zamanında ve hazırlıklı gelme; diğer arkadaşlarına ve öğretmenine saygılı olma, onları dinleme; sınıfa giriş-çıkış ve oturma düzenine dikkat etme; bireysel temizliğe ve sınıf temizliğine dikkat etme davranışlarını öğrencilerinde görmek istediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin çoğunlukla yerine getirmedikleri sorumlulukların da yine öğretmenlerin öğrencilerde bulunması gereken temel sorumluluklar için öngördükleri davranışlarla paralellik gösterdiği görülmüştür.

Sorumlulukların aksatılmasını önlemede öğretmenlerin kullandıkları baş etme yöntemleri kapsamında ise öğretmenler çoğunlukla, öğrencilerle ve velilerle bire-bir görüşme, sözlü uyarıda bulunma, görev listeleri, not çizelgeleri tutma, olumlu örnekleri göstererek takdir edip, ödüllendirmeyi kullandıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk, Disiplin, İlköğretim Okulu Öğretmeni

ABSTRACT

The aim of the study is to determine the elementary education teacher's views on responsibilities expected from students and being used methods to gain responsibilities. The study is conducted with 31 elementary education teachers. Semi-structured interview method is used to collect Teacher's views. Obtained data from the interviews is converted to suitable codes for qualitative research technique, and three groups from the relevant codes and themes regarding these groups are constituted.

According to the findings; teachers expressed their expectations from the students as doing homework-project and duties in groups, performing individual works, performing their duties given from teachers about club activities, class captain, e.g., concentration in class, using and keeping all the course materials, demonstrating respect for teachers and other students, following classroom and school rules, being carefull about environment and individual cleanliness and neatness. Avoided many responsibilities by students are required behaviour by teacher from their students.

Coping methods using teachers to stop avoid reponsibilities are giving verbal warning, face-to-face discussion with students and parents, taking task and note lists, giving prize to students with their good behaviors.

Key Words: Responsibility, Discipline, Primary School Teacher

Giriş

Eğitim alanında duyuşsal hedeflerden çok bilişsel hedeflere ağırlık verilmekte ve başarı ölçütlerinin bu çerçevede ele alındığı görülmektedir. Eğitim programlarında bazı duyuşsal hedeflerin bulunmasına ve eğitim felsefesinde insanın duyuşsal yanı hakkında süregelen birtakım tartışmalar olmasına rağmen eğitimin genel olarak bilişsel hedefleri vurguladığına ve özellikle altmışlı yıllardan itibaren eğitimin bilgi verici işlevinin arttığına dikkat çekilmektedir (Bacanlı, 1999, s.29). Okullar sosyal sorumluluk ve özgüven ihtiyacı açısından, başarılı bir kimlik elde etmeyi öğretmekte başarısız olmaktadır. Oysa sosyal sorumluluk eğitimi her okulun programının bir parçası olmalıdır. Aksi takdirde birçok çocuk başarılı bir kimlik edinemez (Glasser, 1999, s.18-29 ; Nelson-Jones, 1982, s.43-46).

İnsanın içinde yaşadığı toplum tarafından kabul görmesini ve toplumda saygınlık kazanmasını kolaylaştıran, başarılı bir kimlik oluşturmada önemli rol oynayan sorumluluk duygusu, yazılı kaynaklarda, çeşitli tanımlarla ifade edilmektedir. Yavuzer (1998, s.107) sorumluluğu, erken çocukluk dönemlerinden başlayarak çocuğun yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak görevlerini yerine getirmesi olarak tanımlamaktadır. Başaran'a göre (1971) sorumluluk duygusu, ödev olarak üzerine alınan ya da verilen bir işi her ne pahasına olursa olsun sonuna kadar yapma ve gerektiğinde bunun hesabını verme ile ilgili bir duygudur. Glasser (Glasser, 1990, p.13 ; Nelson-Jones, 1982, s.40) sorumluluğu, "başkalarının kendi gereksinimlerini karşılamalarına engel olmayacak şekilde bireyin kendi gereksinimlerini karşılama yeteneği" olarak tanımlamaktadır.

Sorumluluk duygusu, doğumla birlikte gelen bir duygu değildir ve sonradan, uygun koşulların yerine getirilmesiyle kazanılmaktadır. Sorumluluğun gelişmesi için insanın sorumluluk alabileceği bir ortamda yetişmesi gerekir. Kişinin yetiştiği ortamda, kendisi için seçim yapma ve yaptığı seçimin sonuçlarından sorumlu olma fırsatı verilmemişse, sorumluluk duygusu gelişemez (Cüceloğlu, 2002, s.211). Sorumlulukla

ilgili öğrencilerle konuşarak onlarda toplum ve kendileri adına sorumluluk duygusunu geliştirmesi beklenemez. Sorumluluğu geliştirme aktif bir uygulamadır. Öğrencilere kendi deneyimleriyle sorumluluk duygusunu geliştirmeleri ve sorumluluğu öğrenme fırsatları sunulmalıdır. Diğer bir ifadeyle sorumluluk gelişimi için çoklu fırsatlar sağlanmalıdır (McCabe & Rhodes 1992; akt: Ackerman, Hughs and Wilder, 1997). Glasser (1999,s.27), sorumluluğun ancak durum değerlendirmesi yapılarak, kendisi ve başkaları için yardımcı olacak yolları düşünerek öğrenileceğini savunmaktadır. Ona göre anaokulundan itibaren sorumluluğu öğrenme fırsatı verilen çocuk, toplumsal olayların farkında, sorumluluk sahibi biri olabilir.

Marshall (2005, p.51) öğretmenlerin öğrencileri disipline etme rolüne dikkati çekerek, öğretmenlerin disipline etme görevini üstlendikleri zaman, öğrencilerini sorumluluk alma fırsatlarından mahrum etmiş olacaklarını ifade etmektedir. Sınıfta geçen zamanlarının çoğunu öğrencilerin asi davranışlarını kontrol etmeye çalışarak geçiren öğretmenler, çabalarının çocuklar üzerinde etkili olmadığından yakınmaktadır. Pek çok ana-babanın da benzer şikayetleri vardır. Bu disiplin girişimleri karakter itibarıyla sıkıyönetimci ve saldırgan olma eğilimindedir ve yetişkinlerin kendileri adına istedikleri, bir başka insana yönelik temel saygıyı içinde barındırmadığından başarısızlığa mahkum olmaktadır (Humphreys, 1999, s.16).

Literatür incelendiğinde öğrencilerin sorumluluk almalarına fırsat sağlayan durumlar; Sınıf kural ve prosedürlerini belirlemek ve bunlara uymak, sonuçları belirlemek (mantıksal sonuçlar) ve uyumu sağlamak, kişisel davranışını değerlendirmek, kişisel gelişimini kaydetmek ve/veya değerlendirmek, kişisel davranışını düzeltmek için plan geliştirmek, akademik hedeflerin belirlenmesine katılmak, öğrenme etkinliklerini seçmek, gruplarla çalışmak, sınıfta bağımsız olarak çalışmak, sınıf dışında bağımsız olarak çalışmak, akranlarının davranışlarını değerlendirmek, akranlarının davranışlarını düzeltmelerine yardımcı olmak, sınıf yönetimi ile ilgili kuralları belirlemek, öğretmenlere geribildirim sağlamak, sınıf toplantılarına katılmak, okul programını değerlendirme olarak ifade edilmektedir. Bu durumlar, yalnızca öğrencilerin kişisel öğrenme ve sosyal davranışlarını değil, aynı zamanda akran desteğine ilişkin öğrenci sorumluluğunu ve öğretmenin öğrenme ortamını oluşturmada daha üretken olmasını da içeren geniş bir yelpazedeki davranışları kapsamaktadır (Duke & Jones, 1985, p.278).

Duke ve Jones (1985, p.280-281) öğrenci sorumluluğunu geliştirmenin okul disiplini alanına girdiğini ifade etmekte ve öğrencilerin daha fazla sorumluluk almalarına yardımcı olacak 14 yaklaşımı aşağıdaki gibi belirtmektedir:

1. Oto kontrol: Öğrencilere, beklenen davranışları gösterene kadar akademik gelişimleri hakkında bilgi toplamaları öğretilir.
2. Hedef belirleme: Öğrenciler, gerçekçi akademik ve davranışsal hedef belirleme hakkında bilgi edinir.
3. İçsel konuşma: Öğrenciler kavramsal davranış değiştirme adlı yöntemle davranışlarını kontrol etmeyi öğrenir.

4. Bedensel kontrol (sakinleşme) stratejileri: Düşüncesizce davranan öğrencilere gerilim, endişe ve sıkıntılarını kontrol edebilmek için rahatlama becerileri gibi çeşitli teknikler öğretilir.
5. İletişim becerileri: Temel iletişim becerileri, çatışma çözümü ve gereksinimleri dile getirme konusunda etkili bir şekilde sorumluluk almanın başlıca önkoşuludur.
6. Sosyal beceriler: Karmaşık sosyal durumlarla baş edebilmesi için öğrenciye yeni insanlarla tanışma, yardım isteme, başkalarını destekleme ve olumsuz akran baskısına karşı koyma gibi konularda yardımcı olmak üzere çeşitli programlar geliştirilmiştir.
7. Ders çalışma becerileri: Ödevini başarılı bir şekilde tamamlaması için gerekli becerileri öğrenciye kazandırmak üzere programlar geliştirilmiştir.
8. Grup becerileri: Öğrencilere, grupla işbirliği içerisinde nasıl çalışacakları öğretilir.
9. Karar verme becerileri: Sosyal beceri eğitimi, öğrenciye etkili kararlar vermede yardımcı olmayı amaçlayan programlarla yakından ilişkilidir.
10. Çatışma çözüm becerileri: Öğrencilere etkili çatışma çözümünün öğretilmesi ve sorumluluk gelişiminin kolaylaştırılmasının sağlanmalıdır.
11. Belirli değerlerin öğrenimi: Öğrenci sorumluluğu, sosyal olarak kabul gören davranışları destekleyen değerlerin içselleştirilmesi konusunda öğrencileri yönlendirmekle arttırılabilir.
12. Ahlaki gelişim etkinlikleri: Ahlaki yargılarını gözden geçirme ve ahlaki düşünme becerilerini geliştirme doğrultusunda öğrencilere yapılandırılmış fırsatlar sağlanabilir.
13. Akran desteği becerileri: Öğrencilere, Olumlu Akran Kültürü gibi programlar sunulur ve akranlarına günlük problemlerin her biri ile ilgili yardım becerileri kazandırılır.
14. Öğrenme çevresinin kontrolü: Eğer iyi öğretimin karakteristiklerinden biri olarak bireysel öğrenmelerinin nasıl olduğu ve neden öğrenme çevrelerinin böyle yapılandırıldığı belirlenirse, öğrenciler, okul iklimi ve öğretmen etkililiği ile ilgili donanıma sahip öğretmenler tarafından desteklenebilir.

Bu yaklaşımlar kesin çizgilerle ayrılmamakla birlikte bazıları, sosyal ve kişisel becerileri geliştirme rolünü üstlenen özel eğitimciler ve rehber öğretmenler tarafından en yaygın olarak kullanılan yöntemlerdir. Bunların çoğu sınıf öğretmenleri tarafından da kullanılabilir. Bu yöntemler genel olarak incelendiğinde istenmeyen davranışın ortaya çıkmadan önlenmesi amacını taşıdıkları anlaşılmaktadır. Son yıllarda istenmeyen davranışa odaklanmanın yerini, istenmeyen davranışla baş etme yöntemleri ve olumlu davranış doğrultusunda öğrenciyi cesaretlendirmeye yönelik sınıf yönetimi ve okul iklimi stratejileri almaktadır (Duke & Jones, 1985, p.280).

İnsancıl yaklaşımı benimseyen psikologlardan Abraham Maslow ve Mortimer Adler, bilişsel gelişimcilerden Erik Erikson, Richard Havighurst, Lawrence Kohlberg ve Jean Piaget'in düşüncelerini temel alan ve ayrıca Dreikurs, Nelson ve Glasser'in fikirlerini de içeren Sorumluluğa Dayalı Sınıf Yönetimi modeli (Responsible Classroom

Management-RCM), öğrencilerin çoğuna, hatta sorunlu ve işlevsel bozukluğu olan çocuklara bile, öğrencinin sosyo-ekonomik düzeyi veya aile durumu nasıl olursa olsun sınıfta, okulda ve toplumda sorumlu bir şekilde davranmanın öğretilebileceğini savunur. Çocukların iyi yetişmesinde temel ilke, onların yaşamsal sorunlarına işlevsel çözümler bulma becerisi kazanmalarındır. Bu yönde onlara yaratıcı ve bağımsız bir biçimde dünyayı keşfetme, amaçlarını belirleme ve geliştirme, kendilerine saygı ve güçlü benlik kavramı geliştirmeleri konusunda fırsat verilmelidir (Queen et al., 2003, p.32).

Öğrencileri hayata hazırlarken, kendi ayakları üzerinde durabilen, özgüveni yüksek, topluma ve kendine karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde ve iç denetimli bir disiplin anlayışı geliştirmelerinde önemli role sahip olan öğretmenlerin bu doğrultuda bilinçlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin öğrencilerde sorumluluk anlayışı geliştirmedeki tutumlarını gözden geçirmelerinin sağlanması beklenmektedir. Yapılan literatür taramalarında, ilköğretim düzeyindeki sorumluluk kazandırma açısından mevcut durumunu öğretmen görüşleri bağlamında ortaya koyan bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu nedenle bu araştırmada sınıf öğretmenlerinin, öğrencilerinden bekledikleri sorumluluklara ve öğrencilerine sorumluluk bilinci kazandırmada kullandıkları yöntemlere ilişkin görüşlerini incelemek amaçlanmıştır.

Araştırmanın amacı

Öğretmenlerin öğrencilerden bekledikleri sorumluluklar ve öğrencilerine sorumluluk kazandırmada kullandıkları yöntemleri ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğretmenlerin, sınıf içinde öğrencilerinden bekledikleri temel sorumluluklar nelerdir?
2. Öğrencilerin çoğunlukla yerine getirmediği sorumluluklar nelerdir?
3. Öğrenciler verilen sorumlulukları yerine getirmediğinde öğretmenlerin kullandıkları baş etme yöntemleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli:

Bu araştırmada öğretmenlerin öğrencilerden bekledikleri sorumlulukları ve öğrencilerine sorumluluk kazandırmada kullandıkları yöntemleri ortaya koymak amacıyla nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma modelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.39). Nitel araştırmalarda araştırma yapılan ya da yapılması planlanan kişilerin sahip oldukları

deneyimlerinden doğan anlamların sistematik olarak incelenebilmesinde tercih edilen bir tekniktir (Ekiz, 2003).

Çalışma Grubu

Araştırmaya 2005-2006 öğretim yılında Adana il sınırları içinde bulunan 13 ilköğretim okulundan 5. sınıf okutan ve araştırma sorularını gönüllü olarak cevaplamak isteyen 26 bayan ve 5 erkek olmak üzere toplam 31 öğretmen katılmıştır. Bu çalışmada amaçlı (olasılıklı olmayan) örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme (convenience sampling) yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir yöntem olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme, maliyet ve zaman açısından avantaj sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.113). Verilerin çeşitliliğini sağlamak üzere farklı sosyo-ekonomik düzeyde bulunan farklı yerlerdeki okulların tercih edilebilmesi için bu yöntemle başvurulmuştur. Örneklemin 5. sınıf öğretmenlerinden seçilmesinde, bu sınıftaki öğrencilerin yaş itibarıyla diğer birinci kademe öğrencilerinden daha büyük olmaları ve sorumluluklarının daha fazla olması etkili olmuştur. Bununla birlikte öğretmenler 5. sınıfa kadar öğrencilerini daha iyi tanıma fırsatı bulduklarından değerlendirmelerinde daha objektif olabilecekleri göz önünde bulundurulmuştur. Örneklem almada gönüllülük esas alınmıştır.

Veri Toplama Araçları:

Araştırma verileri, öğretmenlerle yapılan görüşmelerde kullanılmak üzere araştırmacılar tarafından geliştirilen görüşme formu aracılığı ile elde edilmiştir. Ses kayıt cihazı yardımıyla kaydedilen görüşmeler her bir öğretmenle 15'er dakika sürmüştür. Görüşmelerde genel olarak öğretmenlere; Öğrencilerinden ne tür sorumluluklar bekledikleri, öğrencilerinin bunlardan hangilerini genelde yerine getirmedikleri, sorumluluklar yerine getirilmediğinde hangi yöntemlere başvurduklarına ilişkin görüşlerini hedef alan sorular yöneltilmiştir. Ayrıca kişisel bilgileri almaya yönelik sorular da sorulmuştur.

Verilerin Analizi:

Görüşme yoluyla elde edilen veriler nitel araştırma tekniklerine uygun olarak öncelikle yazıya aktarılmış, daha sonra kodlara dönüştürülmüş ve ilişkili kodlar bir araya getirilip gruplandırılarak temalar oluşturulmuştur. Son olarak temalar ve bunlara ilişkin kodlar, frekansları ile birlikte tablolara yerleştirilmiştir. Oluşturulan gruplar ve bunlara ait temalar Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1

Bulgular

İlköğretim beşinci sınıf öğretmenlerinin öğrencilerinden beledikleri sorumluluklar ve öğrencilerine sorumluluk kazandırmada kullandıkları yöntemlere ilişkin bulgular araştırma sorularına göre sırasıyla verilmiştir.

1. Öğretmenlerin öğrencilerden beledikleri sorumluluklar

Öğretmenlere yöneltilen “Size göre öğrencilerin sınıftaki temel sorumlulukları neler olmalıdır?” sorusuna verilen yanıtların frekans ve yüzde dağılımları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Tablo-1’de görüldüğü gibi öğretmenler, “Verilen Görevlerle İlgili Beklentiler” kapsamında çoğunlukla öğrencilerinden, bireysel çalışmaları, ödev-proje ve grup çalışmalarını yerine getirme (15 öğretmen), nöbet, başkanlık, kulüp çalışmaları vs öğretmenin verdiği görevleri yerine getirme (4 öğretmen) davranışlarını beklemektedirler.

“Eğitim-Öğretimle İlgili Beklentiler” kapsamında öğrencilerinden, derste derse odaklanma (11 öğretmen), araç-gereci düzenli olarak eksiksiz getirme ve koruma (8 öğretmen), derse zamanında ve hazırlıklı gelme (7 öğretmen),

“Disiplinle İlgili Beklentiler” kapsamında ise, diğer arkadaşlarına ve öğretmenine saygılı olma, onları dinleme (11 öğretmen), sınıfa giriş-çıkış ve oturma düzenine dikkat etme (8 öğretmen), sınıf ve okul kurallarına uyma (5 öğretmen),

Öğretmenler ayrıca “Beslenme ve Temizlik Alışkanlıklarıyla İlgili Beklentiler” kapsamında, bireysel temizliğe ve sınıf temizliğine dikkat etme (10 öğretmen) davranışlarını beklemektedirler.

2. Öğrencilerin çoğunlukla yerine getirmediği sorumluluklar

Öğretmenlere sorulan “Öğrencilerinizin, çoğunlukla yerine getirmediği sorumluluklar nelerdir? „ Sorusuna öğretmenlerin verdikleri yanıtlar incelendiğinde, öğrencilerin sıklıkla yerine getirmediği sorumluluklar olarak; “Verilen Görevlerle İlgili Sorumluluklar” kapsamında, bireysel çalışmaları, ödev-proje ve grup çalışmalarını yerine getirme (15 öğretmen); “Eğitim-Öğretimle İlgili Sorumluluklar” kapsamında derste derse odaklanma (9 öğretmen), araç-gereci düzenli olarak eksiksiz getirme ve koruma (8 öğretmen), derse zamanında ve hazırlıklı gelme (7 öğretmen); “Disiplinle İlgili Beklentiler” kapsamında aksattıkları sorumluluklar ise, diğer arkadaşlarına ve öğretmenine saygılı olma, onları dinleme (11 öğretmen), söz alarak konuşma (5 öğretmen); “Beslenme ve Temizlik Alışkanlıklarıyla İlgili Sorumluluklar” kapsamında, bireysel temizliğe ve sınıf temizliğine dikkat etme (11 öğretmen) davranışlarıdır.

3. Öğrenciler verilen sorumlulukları yerine getirmediğinde öğretmenlerin kullandıkları baş etme yöntemleri

“Öğrencileriniz sorumluluklarını yerine getirmediğinde ne yapıyorsunuz?” şeklindeki üçüncü soruya öğretmenlerin verdikleri yanıtlara ilişkin frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Tablo-2’de de görüldüğü gibi, sorumlulukların aksatılmasını önlemede öğretmenlerin kullandıkları “Beklentileri İletme Temelli” yöntemler; öğrencilerle ve velilerle bire-bir görüşme (19 öğretmen), sözlü uyarıda bulunma (10 öğretmen), sorumsuzluğun olumsuz sonuçlarını açıklama (5 öğretmen); “Kontrol Temelli” yöntemler kapsamında görev listeleri, not çizelgeleri tutma (9 öğretmen); Sorun Temelli yöntemler kapsamında çözüme ulaşamadığında rehberlik servisine başvurma (3 öğretmen), “Ödül-Ceza Temelli” yöntemler kapsamında; olumlu örnekleri göstererek takdir edip, ödüllendirmekte (10 öğretmen), aynı ödevi artan sayıda tekrar yapma cezası vermekte (4 öğretmen), ara-sıra kulak çekme gibi cezalar uygulamak (3 öğretmen) olarak belirtilmiştir.

Tartışma ve sonuç

Bu araştırmada öğretmenlerin öğrencilerden bireysel ve grup çalışmaları ile proje ve ödevleri yerine getirme, dikkatini derse yöneltme, araç-gereci düzenli olarak eksiksiz getirme ve koruma, saygılı olma, derse giriş çıkış ve oturma düzenine dikkat etme ve temizliğe dikkat etme ile ilgili sorumlu davranışları sıklıkla bekledikleri görülmüştür. Öğrencilerin çoğunlukla yerine getirmedikleri sorumlulukların, öğretmenlerin öğrencilerde bulunması gereken temel sorumluluklar için öngördükleri davranışlarla paralellik gösterdiği görülmüştür. Yani öğretmenler en çok yerine getirilmeyen sorumluluklar olarak yine yukarıda öğrencilerden bekledikleri sorumlulukların olduğunu ifade etmiştir. Bu durum öğretmenlerin sınıf içi öğrenmelerde bilişsel alanı geliştirmeye yönelik önceliklere daha fazla zaman ağırlık vermesinden kaynaklanabilir. Literatür incelendiğinde eğitim öğretimde daha çok bilişsel özelliklerin ön plana çıkarıldığı ifade edilmektedir (Duke & Jones, 1985, p.278; Bacanlı, 1999, s.29). Sorumluluğun öğretiminde, Sorumluluğa Dayalı Sınıf Yönetimi modeli öğrencinin sosyo-ekonomik düzeyi veya aile durumu nasıl olursa olsun sınıfta, okulda ve toplumda sorumlu bir şekilde davranın öğretilabileceğini ifade eder. Çocuklar, öğretmenleri gibi hayatlarındaki önemli insanların ahlaki değerlerini kabul ederler ve davranışlarını onlarınkilere benzetmeye çalışırlar. Bu nedenle sorumlu yetişkinler olarak öğretmenlerin değerleri, tutum ve davranışlarıyla öğrencilere sorumlu davranmaları için bilinçli olarak model oluşturmaları önemlidir (Queen et al., 2003, p.33).

Araştırmanın sonuçlarına göre sorumlulukların aksatılmasını önlemede öğretmenlerin çoğunlukla kullandıkları yöntemler Beklentileri İletme Temelli ve Ödül-Ceza Temelli iken, en az kullanılan yöntemler ise Eğitsel Temelli olmuştur. Öğretmenler sorumlulukların aksatılmasını önlemede sorumluluk verme ve kendi yaşamından, ilginç yazılardan, hikâyelerden örnekler vererek motive etme gibi yöntemlerden çok öğrencilerle ve velilerle bire-bir görüşme, sözlü uyarıda bulunma, olumlu örnekleri göstererek takdir edip, ödüllendirme ve aynı ödevi artan sayıda tekrar yapma cezası verme gibi yöntemleri kullanmayı tercih etmektedirler. Bunun nedeni bu yöntemlerin kısa sürede etkisini göstermesi veya kullanım kolaylığı olabilir. Sorumluluk kazandırmanın temelinde çocuğun kendini kontrol edebilme becerisini geliştirmesine ve çevresine uyum sağlamasına yönelik olan disiplin anlayışı yatmaktadır. İyi bir eğitim verilerek ve disiplin yöntemleri uygun şekillerde kullanılarak çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimleri desteklenebilir (Öncü, 2002, s.14-17). Oysaki öğretmenler öğrencileri disipline etme görevini üstlendikleri zaman, öğrencilerini sorumluluk alma fırsatlarından mahrum etmiş oldukları ifade edilmektedir (Marshall, 2005, p.51). Başarılı kimlik oluşturma, sorumlulukların yerine getirilmesine bağlı olup bireyin başarısızlığı durumunda onu cezalandırmak, onun başarısız kimliğini daha fazla pekiştirir (Glasser,1999,s.26-28; Nelson-Jones,1982,s.43-46).Çocuklara, davranışlarının doğal sonuçlarını güvenli bir biçimde yaşama şansı veren ebeveyn ve öğretmenler, uyumlu ve sorumlu bir şekilde çocuklara rehberlik etmiş olurlar. Buna karşılık katı bir yönetim, çocukları geçimsiz ve kavgacı olma yönünde kışkırtır. Daha da önemlisi istenmeyen davranışın çocuklar tarafından içselleştirilmesine neden olur. Öğrenciler söz dinlemeyip kontrolden çıktıklarında sorumluluk ve oto-kontrolün işlemediği öngörülmektedir (Queen et al., 2003, p.34).

Çocukların davranışları daima kestirilebilir değildir. Aile, okul ve toplumdaki değişimden etkilenebilir. Hatta sorumlu öğrenciler bile bazen sorumsuzca davranabilirler. Öğretmenler sorumlu davranışları çocuklara başarı bir şekilde model olarak göstermekle sorumludurlar. Eğer öğretmen beklentileri gerçekçi olmaktan uzak ya da yetersiz tanımlanmışsa ve sorumlu davranış için gerçekçi hedefler koymada başarısız olunmuşsa, çocuklar akademik ve davranışsal açıdan zarar görebilir (Queen et al., 2003, p.34).

Sınıf içinde öğrencilere sorumluluk kazandırma ve sorumluluğunu yerine getirmeyen öğrencilerle etkili bir şekilde baş etme konusunda okulöncesi eğitimden başlanarak düzeye uygun şekilde konu ile ilgili etkinliklere vs. eğitim-öğretim programlarında yer verilmesi küçük yaşlardan itibaren çocukların sorumlu davranışlar geliştirmesine katkıda bulunabilir. Öğretmenler aracılığı ile velilerin, okulda verilen eğitime destekleri artacak şekilde bilinçlendirilmeleri sağlanabilir. Öğretmenlerin öğrencilere sorumluluk almalarını sağlayacak fırsatlar sunması veya, ortamlar oluşturmada konusunda bilinçlendirilmeleri sorumluluğu geliştirmede önemli yararlar sağlayabilir. Eğitim öğretim sürecinde sorumluluğun öğretiminde öğretmenlere eğitsel temelli yaklaşımların benimsetilmesi sorumluluğu öğretme açısından katkı sağlayabilir.

Kaynakça

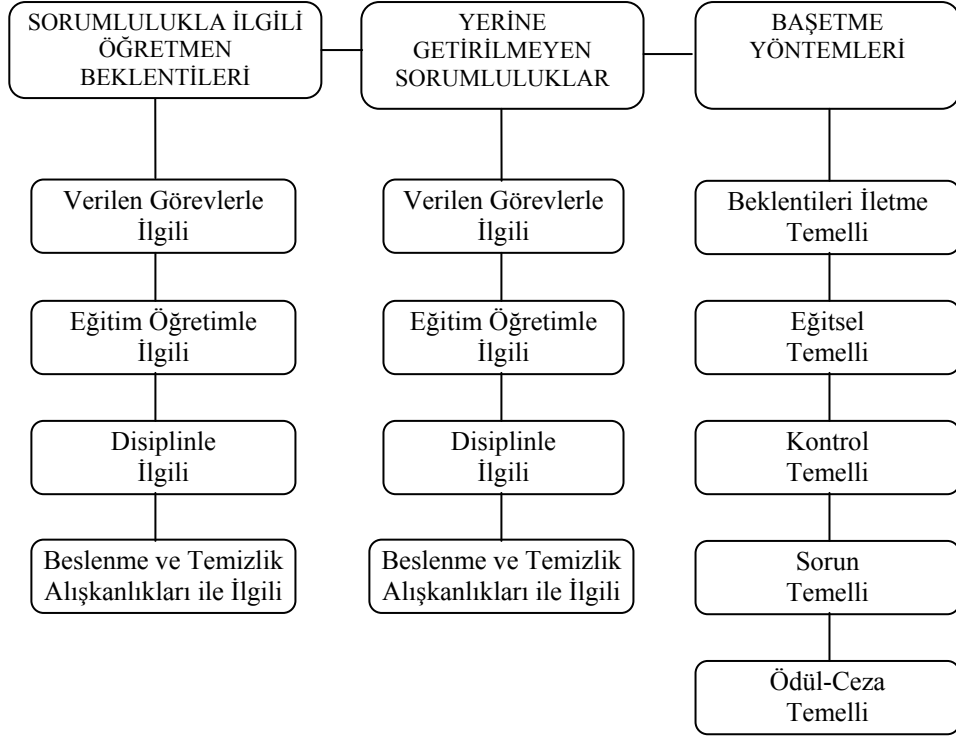
- Ackerman, S., Hughs, L. And Wilder R., (1997). Improving Student Responsibility. Dissertations theses. Saint Xavier University and IRI/Skylight.
- Bacanlı, H. (1999). *Duyuşsal Davranış Eğitimi*. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.
- Başaran, İ.E. (1971). *Eğitim Psikolojisi*. İkinci baskı. Ankara.
- Cüceloğlu, D. (2002). *Anlamlı ve Coşkulu Bir Yaşam İçin Savaşçı*. İstanbul. Remzi Kitabevi A.Ş.
- Duke, D.L. ; Jones, V.F. (1985). "What can schools do to foster student responsibility?" *Theory Into Practice*, v.24 n.4 p.277-285
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş*. Ankara. Anı Yayıncılık.
- Glasser, W. (1990). *Reality Therapy*. U.S.A. Harper & Row, Publishers, Inc.
(1999). *Başarısızlığın Olmadığı Okul*. Çev. Teksöz, K. Ankara, Beyaz Yayınları.
- Queen, J.A.; Blackwelder, B.B.; Malen, L.P. (2003). *Responsible Classroom Management for Teachers and Students* U.S.A. Merrill.
- Marshall, M. (2005). "Discipline without stress, punishments or rewards" *The Clearing House*, v.79 n.1 p.51-54
- Nelson-Jones, R. (1982). *Danışma Psikolojisi Kuramları*. Ed. Akkoyun, F. TDFO Ltd. Şti. Ankara, 1995.
- Öncü-Çelebi, E. (2002). "Erken çocukluk döneminde sorumluluk eğitimi". *Çocuk Çocuk Dergisi*, 21 s.14-17.
- Yavuzer, H. (1998) *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. İstanbul. Remzi Kitabevi A.Ş.
- Yıldırım, A.; Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara. Seçkin Yayıncılık.

Tablo 1. Öğretmenlerin Öğrencilerinden Bekledikleri Temel Sorumluluklara İlişkin Frekans Ve Yüzde Dağılımları

Verilen Görevlerle İlgili Beklenen Sorumluluklar	f	%
Bireysel çalışmaları, ödev-proje ve grup çalışmalarını yerine getirme	15	48
Nöbet, başkanlık, kulüp çalışmaları vs öğretmenin verdiği görevleri yerine getirme	4	13
Sorumluluklarını zamanında yerine getirme	2	6
Eğitim-Öğretimle İlgili Beklenen Sorumluluklar		
Derste derse odaklanma	11	35
Araç-gereci düzenli olarak eksiksiz getirme ve koruma	8	26
Derse zamanında ve hazırlıklı gelme	7	23
Ders içi faaliyetlere aktif katılım	4	13
Okula ve derse devam	2	6
Disiplinle İlgili Beklenen Sorumluluklar		
Diğer arkadaşlarına ve öğretmene saygılı olma, onları dinleme	11	35
Sınıfa giriş-çıkış ve oturma düzenine dikkat etme	8	26
Sınıf ve okul kurallarına uyma	5	16
Görgü kurallarına uyma	3	10
Çevreye, kendine ve arkadaşlarına zarar vermeme	2	6
Kılık kıyafetine dikkat etme	2	6
Beslenme ve Temizlik Alışkanlıklarıyla İlgili Beklenen Sorumluluklar		
Bireysel temizliğe ve sınıf temizliğine dikkat etme	10	32
Beslenme kurallarına dikkat etme	2	6

Tablo 2. Sorumluluklar Yerine Getirilmediğinde Öğretmenlerin Kullandıkları Baş Etme Yöntemlerine İlişkin Frekans Ve Yüzde Dağılımları

Beklentileri İletme Temelli Yöntemler	f	%
Öğrencilerle ve velilerle bire-bir görüşme	19	61
Sözlü uyarıda bulunma	10	32
Sorumsuzluğun olumsuz sonuçlarını açıklama	5	16
Sorumlulukları ve kuralları tekrar tekrar açıklama	2	6
Dersle ilgili sorunlarda nasihat etme	2	6
Eğitsel Temelli Yöntemler	f	%
Sorumluluk verme	1	3
Ödevlerini yapamayanları yapanlarla birlikte çalıştırma	1	3
Kendi yaşamından, ilginç yazılardan, hikâyelerden örn. vererek motive etme	1	3
Öğrencilerle birlikte atasözlerine benzer parolalar oluşturma	1	3
Kontrol Temelli Yöntemler	f	%
Görev listeleri, not çizelgeleri tutma	9	29
Öğrencilerin ödevlerini düzenli olarak kontrol etme	2	6
Öğrenciler üzerinde sıkı takip uygulama	2	6
Mendil, tırnak kontrolü yapma	1	3
Velilerden ödev kontrolü yapmalarını isteme	1	3
Sorun Temelli Yöntemler	f	%
Çözüme ulaşamadığında rehberlik servisine başvurma	3	10
Sorumsuzluğun nedenini araştırma	1	3
Sorunu tanımlayıp çözmeye çalışma	1	3
Öğrencilerden aile ve okulla ilgili problemlerini ifade etmelerini isteme	1	3
Ödül-Ceza Temelli Yöntemler	f	%
Olumlu örnekleri göstererek takdir edip, ödüllendirme	10	32
Aynı ödevi artan sayıda tekrar yapma cezası verme	4	13
Ara-sıra kulak çekme gibi cezalar uygulama	3	10
Kızıp, neden kızdığını anlatma	2	6
Sevdikleri bir şeyden mahrum etme	2	6
Teneffüse çıkmayıp ödevini tamamlama cezası verme	2	6
Kavga ederlerse dövme	1	3
Sorumsuz davrananların sıralarını değiştirme	1	3
Üzeri kirli olan öğrencileri eve gönderme	1	3
Diğer Yöntemler	f	%
Yaptırımlar uygulama	2	6
Sıralar temiz olmadan derse başlamama	1	3
Derse geç kalanları izin kağıdı almak üzere müdüre gönderme	1	3
Öğrenci sorumsuzluğu tekrarlırsa kendisinden ona nasıl davranmasını bekleyeceğini sorma	1	3
Öğrenciden öğrenciye deneme-yanılma yoluyla bulmaya çalışma	1	3

Şekil 1. Öğretmen Görüşlerine Ait Grup ve Temalar.

